

Ondermijning

Een analyse van het Informatie-analyseteam

Welke inzichten vanuit ondermijningsgerelateerde incidenten, gebieden en personen kunnen er in het kader van (gedecentraliseerde) vroegsignalering en preventie worden gedestilleerd vanuit de datasystemen van politie en relevante ketenpartners, over de periode 2017 - 2021?

Het Informatie-analyseteam (IAT) heeft in opdracht van de Nationale Politie en het Ministerie JenV in de periode juli - december 2022 een analyse gedaan naar ondermijning en de maatschappelijke context daarvan. Deze infographic bevat de samenvatting van de belangrijkste bevindingen. De delen van deze analyse die gebaseerd zijn op microdata van het CBS (kenmerken van verdachten) zijn gepubliceerd op de website van het CBS. Datum publicatie: 28 februari 2023. N.B. zie de kanttekeningen op de volgende pagina voor de beperkingen van deze analyse.

Aanleiding analyse

De afgelopen jaren is Nederland geconfronteerd met meerdere schokkende gebeurtenissen die gericht waren op het ondermijnen van onze rechtstaat en daarmee onze samenleving. Uitingen hiervan waren o.a. de moord op een advocaat en een journalist, de toenemende dreiging vanuit de hoek van de georganiseerde misdaad richting bestuurders en ambtsdragers, en het infiltreren en corrumpen van onze democratische instituties door de onderwereld. Deze datagedreven thematische analyse naar ondermijnende criminaliteit draagt bij aan het versterken van de informatiepositie van J&V en politie op dit onderwerp. Er is onder andere onderzoek gedaan naar de aard en omvang van ondermijnende criminaliteit in Nederland, profielen van verdachten en naar de invloed van bepaalde gelegenheidskenmerken, zoals locatietypen en geografische kenmerken.

Ministerie van Justitie en Veiligheid

Wat verstaan we onder ondermijning?

Het begrip ondermijning kent vele verschillende definities en afbakeningen. De door ons gehanteerde definitie sluit zoveel mogelijk aan bij de gangbare afbakening van (overheids-)instanties betrokken bij de aanpak van ondermijning. De definitie luidt als volgt:

Het verzwakken of misbruiken van de legitieme structuur van onze maatschappij, uitgevoerd vanuit het oogmerk van een georganiseerde, criminele industrie t.b.v. financieel gewin. Dit kan leiden tot een aantasting van haar fundamenten en/of van de legitimiteit van het stelsel dat haar beschermt.

Uitingsvormen van ondermijning

Ook voor de operationalisering van de definitie is gekozen om zoveel mogelijk aan te sluiten bij bestaande afbakening en daarnaast recht te doen aan de beschikbare data vanuit (politie)systemen. Ondermijning is daartoe opgeknipt in meerdere uitingsvormen die elk een aspect van ondermijning vertegenwoordigen en die samen zijn meegenomen in voorliggend onderzoek. Uiteindelijk hebben drugs, financiële stromen/ witwassen en excessief geweld de focus gekregen van onze analyse. Binnen excessief geweld betreft het (handel in) vuurwapens, liquidaties en gebruik van explosieven.

Kenmerken in de maatschappij die ondermijning faciliteren

De internationale oriëntatie en de openheid van de Nederlandse economie zijn bijvoorbeeld een stimulans voor het handelsverkeer, zowel legale als illegale handel.

Vanwege het grote volume en de diversiteit van het legale handelsverkeer is het risico van onderschepping van illegale goederen klein.

Bron: Clingendael, Het grenzeloze werk van politie, 2016

De opkomst van versleutelde en anonieme communicatiediensten en cryptovaluta zorgt ervoor dat criminele samenwerkingsverbanden vertrouwelijk kunnen communiceren en betalen en dat hun communicatie minder plaats- en tijdsafhankelijk is geworden.

Bron: OM, Nieuwsbericht, 8 november 2021

Met een goed ontwikkeld financieel stelsel behoort Nederland tot de mondiale top als het gaat om de financiële centra in de wereld, met een fiscaal gunstig vestigingsklimaat. Hiermee is Nederland ook aantrekkelijk voor het witwassen van criminele geldstromen, omdat veel witwasmethodes sterk afhankelijk zijn van de financiële sector.

Bron: WODC, National Risk Assessment Witwassen, 2019

Nederland is een belangrijk transitieland. Enerzijds vanwege het transitkarakter van de Nederlandse economie en de logistieke voorzieningen. Anderzijds vanwege sociale en economische verbanden die een vruchtbare voedingsbodem zijn voor transitcriminaliteit. Vertrouwen en de relatief hoge mate van sociale organisatie is nodig voor transnationale criminele activiteiten.

Bron: Kleemans (2017). Situationele context en georganiseerde criminaliteit.

De sociale problematiek in kwetsbare wijken biedt gelegenheidsstructuur voor jonge aanwas. In deze wijken is er sprake van verhoogde criminaliteit waardoor jongeren meer in aanraking kunnen komen met criminelen en hun verdiensten. Dit zorgt voor een andere perceptie met betrekking tot onderwijs en arbeidsparticipatie.

Bron: Tops & Van der Torre, Wijkaanpak en ondermijnende criminaliteit, 2015

Grootste deel van incidenten betreft drugs

Vrijwel driekwart van de incidenten in ons databestand (95.000 in totaal) heeft betrekking op drugsdelicten, gevolgd door bijna een kwart financiële delicten, waaronder witwassen. De overige uitingsvormen van ondermijning zijn fraudevormen (2%) en vuurwapenhandel (1%).

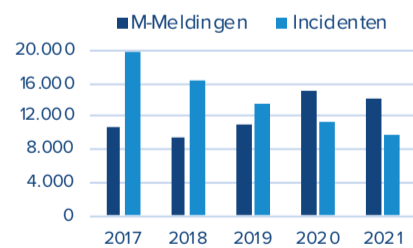

Meldingen bij Meld Misdaad Anoniem (M) m.b.t. ondermijning laten eenzelfde soort beeld zien; 89% van de meldingen is drugsgelateerd, daarnaast gaat een klein deel over financiële delicten, vaak onder de noemer 'onverklaarbare ondermijnende activiteiten'. Over 1 incident kunnen meerdere meldingen gedaan worden.

Drugs: incidenten gedaald in onderzoeksperiode

Alle type drugsfeiten in politieregistraties namen af in de periode 2017 t/m 2021. De vervaardiging van softdrugs daalde het meest. De daling is deels te verklaren doordat meldingen die binnenkomen via Meld Misdaad Anoniem (M) sinds 2018 apart worden geregistreerd. Die meldingen gaan relatief vaak over drugs. Het aantal meldingen bij M is gestegen sinds 2017, met uitschieters in 2020.

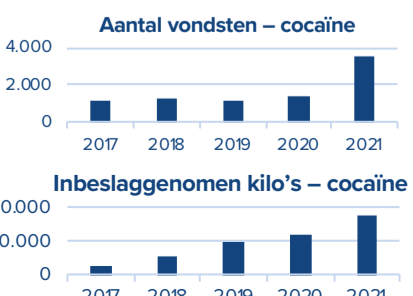

Het vervaardigen van zowel soft- als harddrugs en het dumpen van afval van drugslabs vindt voornamelijk plaats in gebieden buiten de Randstad. De vervaardiging van softdrugs en harddrugs ontdekken we vooral in woningen en bedrijfspanden. Opvallend vaak zijn dit rijtjeswoningen en flats, wat gezien de gevaarstelling van een hennepkwekerij of een drugslab zorgelijk is.

De handel in harddrugs vindt voornamelijk plaats op de openbare weg in dichtbevolkte gebieden. Maar ook de haven van Rotterdam en gevangenisstraten springen er bovenuit als gevolg van gerichte controles. De handel in softdrugs daarentegen gebeurt voornamelijk buiten de Randstad, hetgeen mogelijk samenhangt met drugstoerisme vanuit buurlanden. De handel in zowel hard- als softdrugs is voornamelijk geregistreerd op de openbare weg.

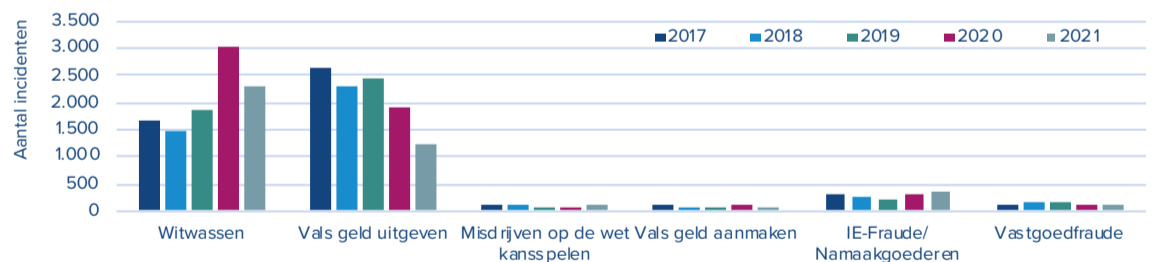

In tegenstelling tot politieregistraties, is bij de Douane in onze onderzoeksperiode sprake van een stijging van het aantal drugsvangsten, zowel in aantallen als in gewicht. Dit geldt met name voor cocaïne. Deze stijgingen zouden deels verklaard kunnen worden door verbeterde controles en incidentele grote vangsten.

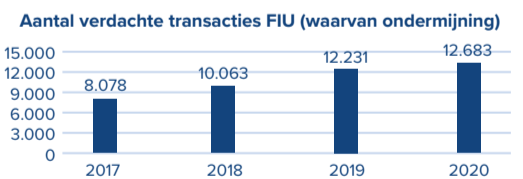
Financiële delicten en fraude: divers trendbeeld

Het aantal witwas-incidenten in politieregistraties nam toe in de periode 2017 t/m 2021, met een opvallende piek tijdens de lockdown van 2020. Ook het aantal incidenten m.b.t. intellectuele eigendomsfraude is toegenomen. Vals geld uitgeven en vals geld aanmaken zijn daarentegen gedaald in de onderzoeksperiode. Dit is lijn met de algehele daling in het gebruik van contant geld. Ook vastgoedfraude, waarbij het voornamelijk gaat om oplichting met woninghuur, is gedaald.

Bij de Douane is sprake van een stijging in inbeslagnames liquide middelen en het aantal overdrachten naar andere opsporingsdiensten i.v.m. vermoedens van witwassen.

Bij de FIU is er sprake van een stijgende trend in het aantal verdachte transacties t/m 2020. Daarbinnen is er met name sprake van een opmars in crypto. Bij vrijwel iedere transactie is er sprake van een vermoeden van witwassen.

Excessief geweld

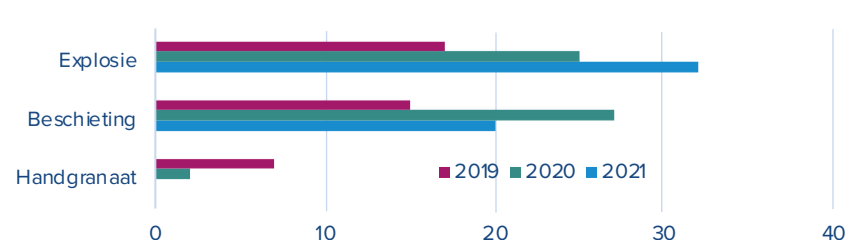
De stijging in incidenten m.b.t. vuurwapenhandel moet men bezien in samenhang met een (Europese) intensivering van de aanpak op dit thema.

De handel in vuurwapens vindt voornamelijk plaats in woningen en op de openbare weg. Veel wapens die naar ons land komen, hebben Nederland niet als eindbestemming.

Het gemiddeld aantal liquidaties per jaar schommelt tussen de 20 en 30 in de jaren 2000-2018. In de afgelopen jaren is een daling waarneembaar.

Ondanks een daling in liquidaties wordt wel een verharding van de uitgevoerde liquidaties waargenomen. Deze wordt toegeschreven aan de onervarenheid van schutters, de grote beschikbaarheid van zware volautomatische vuurwapens en een verharde mentaliteit van opdrachtgevers.

Het grote merendeel van de aanslagen op panden wordt gepleegd m.b.v. een explosie óf beschieting. Over de jaren heen zien we een stijgende trend in het gebruik van explosieven.

Aantal registraties - vuurwapenhandel

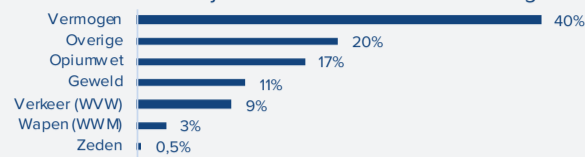
Betrokken personen & criminele carrière

Van de sinds 2017 naar het OM ingezonden misdrijven zijn 78.700 misdrijven geïdentificeerd als ondermijnd. Aan deze misdrijven zijn 62.100 verdachten gekoppeld.

Een op de acht valt ook onder persoonsgerichte aanpak. Dit is een aanpak voor veelplegers en andere doelgroepen, wat de politie voordelen op het gebied van de aanpak van criminaliteit en monitoren oplevert.

De criminele carrière (v.a. 1954) van deze groep verdachten omvat in totaal 642.100 misdrijven. Hiervan is 40% een vermogensdelict.

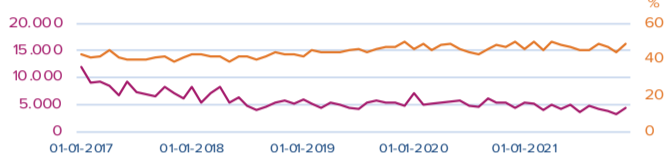

Bijna 20% van deze verdachten wordt verdacht van één delict. Ruim 51% is een 'meerpleser': 2 t/m 10 misdrijven. De rest, bijna 29%, is veelpleger: >10 misdrijven.

Aandeel inbeslagnames politie stijgt

Inbeslagnames - Politie: in 44% van de gevallen is er sprake van inbeslagnames. Dit betreft relatief vaak drugs en/of geld. Afgelopen jaren **daalt** het aantal registraties met inbeslagnames (min. 1), terwijl het **aandeel** registraties met inbeslagnames **stijgt**.

Strafrechtelijke en bestuurlijke aanpak

Vervolg verdachten - Openbaar Ministerie: Ongeveer een derde van de zaken m.b.t. ondermijning wordt geseponeerd. De overige zaken zijn voor de rechter gebracht. Er zijn 36 verschillende redenen geregistreerd bij alle septs vanaf 2017 m.b.t. ondermijning. Onvoldoende bewijs is verreweg het meest geregistreerd, gevolgd door geringe feit, reprimande en oud feit.

Strafbaar gedrag ambtenaren - Rijksrecherche: de Rijksrecherche houdt zich o.a. bezig met het opsporen en onderzoeken van (mogelijk) strafbaar gedrag van ambtenaren, zoals het lekken van vertrouwelijke informatie, het vervalsen van documenten of het vragen of aannemen van geld of diensten (omkoping). De Rijksrecherche ziet ondermijning als een toenemend risico voor onze samenleving en rechtsstaat. 79 van de 273 onderzoeken van de Rijksrecherche naar ambtsmisdrijven heeft een link met ondermijning. Dit aantal is een ondergrens en geeft geen totaalbeeld van de omvang van ambtelijke corruptie gerelateerd aan ondermijning.

Naast een strafrechtelijke aanpak is er ook een mogelijkheid tot **bestuurlijke aanpak** van ondermijning. Het gaat dan bijvoorbeeld om het weigeren of intrekken van vergunningen, het toepassen van de wet Bibob, het sluiten van overlastgevende panden, het ontbinden van huurcontracten en het opleggen van bestuurlijke boetes.

De tien **Regionaal Informatie en Expertise Centra (RIEC)** zijn regionale samenwerkingsverbanden van OM, (lokaal) bestuur, politie, Belastingdienst en andere overheidspartners met het doel 1) bestuurlijk en integraal aanpakken van Georganiseerde criminaliteit, 2) bestrijden van handhavingssnelpunten en 3) bevorderen en ondersteunen van integriteitsbeoordelingen door het openbaar bestuur op grond van de wet Bibob. Voor de doelen 1 en 2 kunnen de RIEC-samenwerkingsverbanden krachtig optreden door de bestuurlijke, strafrechtelijke en fiscale aanpak te combineren. Hiertoe delen en analyseren de RIEC's informatie en stellen zij interventieadviezen op voor de aanpak. Daarnaast leveren de RIEC's expertise, bijvoorbeeld op het gebied van het weerbaarder maken van lokaal bestuur tegen criminele invloed.

Het **Haags Economisch Interventie Team (HEIT)** is een voorbeeld van een interventieteam. In het HEIT werken gemeenten, politie, Belastingdienst, Douane, Inspectie SZW, de Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA), het UWV en 3

Wet BIBOB

De Wet Bibob is een (preventief) bestuursrechtelijk instrument. Als er een ernstig gevaar dreigt dat bijvoorbeeld een vergunning wordt misbruikt, kan de bevoegde overheidsinstantie de aanvraag weigeren of de afgegeven vergunning intrekken. De meeste BIBOB-adviesaanvragen bij het Landelijk Bureau BIBOB uit 2021 komen van gemeenten en hebben betrekking op de horeca. Bij de helft van de BIBOB-adviezen is sprake van ernstig gevaar, een derde wijst op geen gevaar.

Verdeling adviezen over sectoren (2021), die over de jaren min of meer gelijk is.

Kanttekeningen analyse

Afgebakende scope: Ondermijning is geen eenduidig en afgebakend begrip en er bestaan vele definities en operationalisaties van. Voor deze analyse is een uitwerking van het begrip gekozen die qua inhoudelijke afbakening zoveel mogelijk aansluit bij reeds bestaande definities en op de (on)mogelijkheden van beschikbare data. Zodoende geeft deze analyse geen uitputtend beeld van het fenomeen ondermijning, maar wel goed zicht op wat er in dit onderzoek onder ondermijnende criminaliteit wordt verstaan.

Beschikbare data: Voor het onderdeel 'Aard en Omvang' van deze analyse is gebruik gemaakt van zowel politiedata (o.a. BVH) als van data van externe (netwerk)partners. Opsporingsonderzoeken (art. 9 WPG) worden vastgelegd in Summ-IT, maar kennen daarnaast altijd een startmutatie in BVH. Op basis van deze startmutaties in BVH zijn de Summ-IT onderzoeken (die binnen de scope van de analyse vallen) ook meegenomen in de dataset. Het IAT heeft geen beschikking gehad over inhoudelijke data vanuit 'Summ-IT', waaronder bijvoorbeeld inbeslagnames, verdachten en locaties, wanneer deze niet ook in BVH geregistreerd zijn.

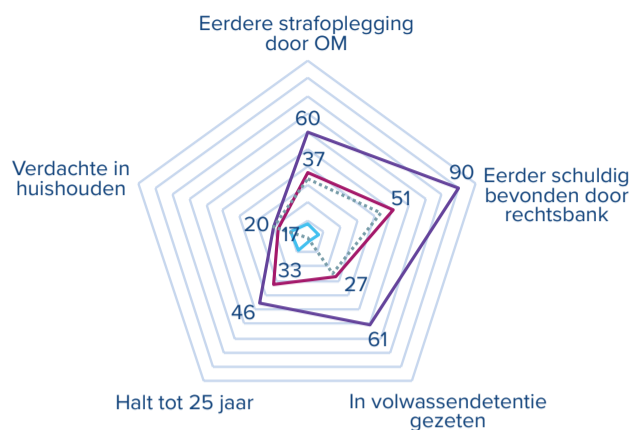
Dark number: Vanuit de registraties van de politie en partnerorganisaties kan een beeld worden geschetst van het fenomeen ondermijning. Het is goed om te beseffen dat dit een 'registratiewerkelijkheid' is. Zoals bij ieder datagedreven, criminologisch onderzoek zijn er ook incidenten die onder de radar zijn gebleven van politie en andere overheidsdiensten; het 'dark number'. Deze zijn derhalve niet meegenomen in deze studie.

Kenmerken verdachten: verdachten van ondermijning wijken op veel persoonskenmerken sterk af van de algemene bevolking, met name de veelplegers

Kenmerken van verdachten van ondermijning wijken vaak sterk af van die van de bevolking, waarbij het verschil bij veelplegers vaak het grootst is en bij nieuwe aanwas het kleinst. Vergeleken met verdachten van alle typen misdrijven zijn de verschillen minder groot, maar er zijn wel verschillen. Hieronder worden de meest bepalende kenmerken genoemd, waarvan de meeste ook zijn vergeleken met de Nederlandse bevolking (2017-2020) en alle verdachten in 2018, zoals bepaald in een vorige analyse van het IAT.

Legenda: Alle verdachten ondermijning drugs financieel fraude nieuwe aanwas veelplegers alle verdachten BVH NL bevolking

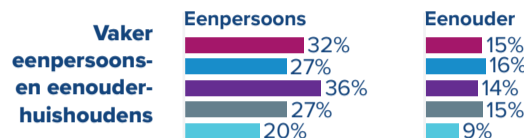
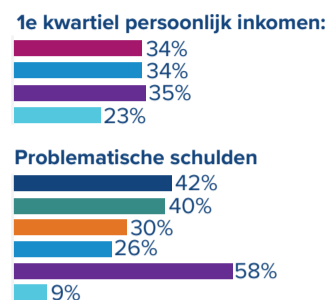
Met name veelplegers vaker strafrechtelijk verleden

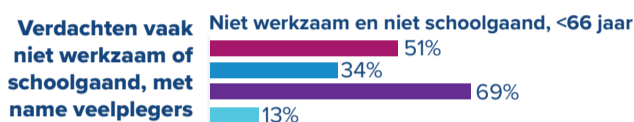
Persoonlijk inkomen, huishoudinkomen en huishoudvermogen veel vaker in eerste kwartiel dan referentiepopulaties

Op financiële indicatoren scoren verdachten van ondermijning een stuk slechter dan hun referenten in de bevolking. Qua persoonlijk inkomen, huishoudinkomen en huishoudvermogen vallen verdachten veel vaker in het eerste kwartiel dan de referentiepopulaties uit de bevolking en ook wat vaker dan algemene verdachten van misdrijven.

Ook is er vaker sprake van problematische schulden in het huishouden, wonen ze vaker in woningen met lagere WOZ-waarden en hebben ze veel minder vaak een koopwoning (26% t.o.v. 61% van hun referenten van hetzelfde geslacht en dezelfde leeftijd).

Nieuwe aanwas is relatief oud **33,6 jaar** **35,0 jaar** **33,3 jaar**
Verdachten ondermijning Nieuwe aanwas Alle verdachten BVH
Nieuwe aanwas: het eerste misdrijf betreft ondermijning en is gepleegd in 2017 of later (dit betreft 28% van alle verdachten).

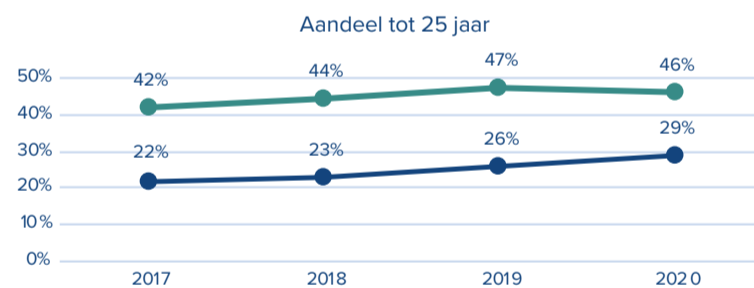

Zowel bij schoolgaande als niet-schoolgaande verdachten van ondermijning veel hoger percentage lager onderwijs
Bij nieuwe aanwas is dit percentage wel iets lager bij niet-schoolgaanden (43%)
Laag opleidingsniveau, schoolgaand 82%
49%
Laag opleidingsniveau, niet schoolgaand en niveau bekend 54%
19%

Bijna 7 op de 10 verdachten van ondermijnende criminaliteit heeft een band met het buitenland
Aandeel band met het buitenland 68%
59%
32%

De groepen 'geboren in Nederland met ten minste 1 ouder in het buitenland' (29%) en 'niet in Nederland geboren' (28%) zijn onder de verdachten van ondermijning groter dan in de Nederlandse referentiepopulatie (resp. 12% en 16%).

Met name bij drugs en financiële delicten in afgelopen jaren toename in jonge verdachten

omgevingsdiensten samen. In de analyseperiode zijn 1.871 bestuurlijke controles uitgevoerd. N.a.v. deze controles zijn er 1.313 maatregelen getroffen, waarvan een bestuurlijke boete het vaakst voorkwam. De meeste maatregelen hadden betrekking op signaleren van fraude.

4 op de tien HEIT-registraties betreft **Horeca**

Het beleid van Justitie en Veiligheid t.a.v. ondermijning:

De aanpak ondermijning richt zich op **voorkomen, verstoren en doorbreken, bestraffen en beschermen**.

De aanpak van de ondermijnende drugscriminaliteit wordt in samenwerking met publieke en private partners vormgegeven door middel van de volgende opgaven: preventie met gezag, het internationaal offensief, de aanpak van logistieke knooppunten, de aanpak van criminele geldstromen, regionale versterkingen, en het stelsel van bewaken en beveiligen.

Politie: 5 strategische lijnen t.b.v. aanpak van ondermijning:

- Versterken maatschappelijke weerbaarheid:** sociaal-maatschappelijk, economisch en institutionele weerbaarheid.
- Versterken lokale aanpak criminaliteit,** o.a. door uitwisseling best practices
- Kennis & Inzicht:** aanpassingen aanbrengen in systemen en werkwijzen
- Bestrijding georganiseerde en prioritaire criminaliteit:** focus op drugs, financiële geldstromen en handel in zware automatische wapens
- Dynamische regie:** werken aan beter zicht op het totale speelveld